

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 46 - 92, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT. 24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89
E-mail: sekretariat@cbos.pl

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

BS/197/2002

CZY POLACY CENIĄ WYKSZTAŁCENIE?

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, LISTOPAD 2002

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

- Polacy powszechnie uważają, że warto się kształcić (91% wskazań), tylko 7% jest przeciwnego zdania. Od roku '93 znacznie wzrósł (o 15 punktów) odsetek badanych doceniających wykształcenie, spadła natomiast (o 13 punktów) liczba tych, którzy sądzą, że nie warto się uczyć.
- Zdaniem respondentów, wśród powodów dążeń edukacyjnych Polaków są przede wszystkim wysokie zarobki (70%), a także - interesujący zawód (40%), łatwiejsze życie (40%) oraz możliwość uniknięcia bezrobocia (36%) i uzyskanie samodzielności (33%). W porównaniu z rokiem '93 znacznie więcej osób akcentuje przyczyny związane z pewnością pracy oraz korzyściami finansowymi, a także łatwiejszym życiem. Zmalało natomiast znaczenie motywacji samorozwojowych i intelektualnych oraz prestiżowych i zawodowych.
- W opinii ankietowanych, ludziom wykształconym jest łatwiej niż niewykształconym zrobić karierę (92%), a także uniknąć biedy, zubożenia (83%) oraz bezrobocia (80%). Znacznie mniej osób sądzi, że wykształcenie ułatwia pozyskanie przyjaciół i prestiżu (50%) oraz osiągnięcie szczęścia rodzinnego (44%).
- Trzy czwarte respondentów jest zdania, że dzieci ludzi wykształconych mają w porównaniu z dziećmi osób niewykształconych dużo większe (42%) lub większe (33%) możliwości osiągnięcia wysokiej pozycji społecznej. Ponad jedna piąta uważa natomiast, że możliwości te są zbliżone (16%) lub nawet mniejsze (6%).
- Wykształcenie powszechnie uznawane jest za jeden z podstawowych warunków życiowego sukcesu - 47% badanych ocenia jego wpływ jako bardzo duży, a 42% - jako duży. Tylko 9% ankietowanych kwestionuje znaczenie edukacji dla osiągnięcia powodzenia w życiu.

Z naszych badań wynika, że rośnie niezadowolenie Polaków ze swojej drogi edukacyjnej. W związku z tym chcieliśmy się dowiedzieć, czy Polacy cenią wykształcenie, czy mają poczucie, że obecnie warto się kształcić, jakie motywy przypisują osobom zdobywającym wykształcenie, jaką rangę nadają wykształceniu wśród swoich celów życiowych? Przede wszystkim jednak interesowały nas przemiany, jakie zaszły w opiniach na ten temat w ostatnich dziewięciu latach.

Badanie¹ to zaplanowaliśmy w związku z rosnącym bezrobociem i faktem, że coraz częściej brakuje pracy również dla ludzi wykształconych, co może powodować zmiany stosunku Polaków do wykształcenia. Dalsze monitorowanie tego tematu pozwoli sprawdzić kierunek tych zmian.

CZY OBECNIE W POLSCE WARTO ZDOBYWAĆ WYKSZTAŁCENIE?

W ostatnich dziewięciu latach znacznie nasiliło się przekonanie, że w Polsce warto się kształcić. Obecnie jest ono powszechne (91%) - dwie trzecie badanych (66%) wyraża je w sposób zdecydowany, a jedna czwarta (25%) - z pewnym wahaniem. Nieliczni ankietowani (7%) są przeciwnego zdania.

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (149), 11-14 października 2002, reprezentatywna próba losowo-adresowa dorosłych mieszkańców Polski (N=1231).

Porównanie z badaniami przeprowadzonymi w roku '93 ukazuje znaczny wzrost (o 15 punktów) odsetka osób doceniających wykształcenie oraz spadek (o 13 punktów) odsetka tych, którzy uważają, że nie warto się kształcić².

Tabela 1

Czy, Pana(i) zdaniem, warto obecnie w Polsce zdobywać wykształcenie, uczyć się, czy też nie warto?	Wskazania respondentów według terminów badań			
	XI '93		X '02	
	w procentach			
Zdecydowanie tak	42	76	66	91
Raczej tak	34		25	
Raczej nie	16	20	5	7
Zdecydowanie nie	4		2	
Trudno powiedzieć	4	4	2	2

Świadomość tego, że obecnie warto się kształcić, wyraźnie dominuje we wszystkich grupach społeczno-demograficznych (zob. tabele aneksowe). Poglądy w tej sprawie zależą jednak od osiągnięć życiowych badanych. Wartość wykształcenia najczęściej podkreślają beneficjenci polskich przemian - przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji oraz uczącej się młodzieży, ludzie najlepiej wykształceni oraz najlepiej sytuowani, żyjący w dobrych warunkach materialnych. Oni też znacznie częściej niż inni wyrażają swój sąd na ten temat w sposób zdecydowany. Im niższa natomiast pozycja zawodowa, finansowa i niższe wykształcenie, a także im mniejsze miejsce zamieszkania, tym mniej osób w pełni docenia wykształcenie, tym więcej zaś robi to z pewnym wahaniem lub wręcz sądzi, że nie warto się uczyć. Dla przykładu, jedna szósta robotników niewykwalifikowanych (17%) i ponad jedna ósma wykwalifikowanych (13%) nie dostrzega pożytku płynącego z wykształcenia.

² Należy przy tym podkreślić, że w ostatnich dziewięciu latach przede wszystkim przybyło badanych, którzy są pewni, że w dzisiejszych czasach warto się uczyć (z 42% do 66%), ubyło zaś niezbyt pewnych tego (z 34% do 25%) oraz przekonanych, iż nie warto się kształcić (spadek z 20% do 7%).

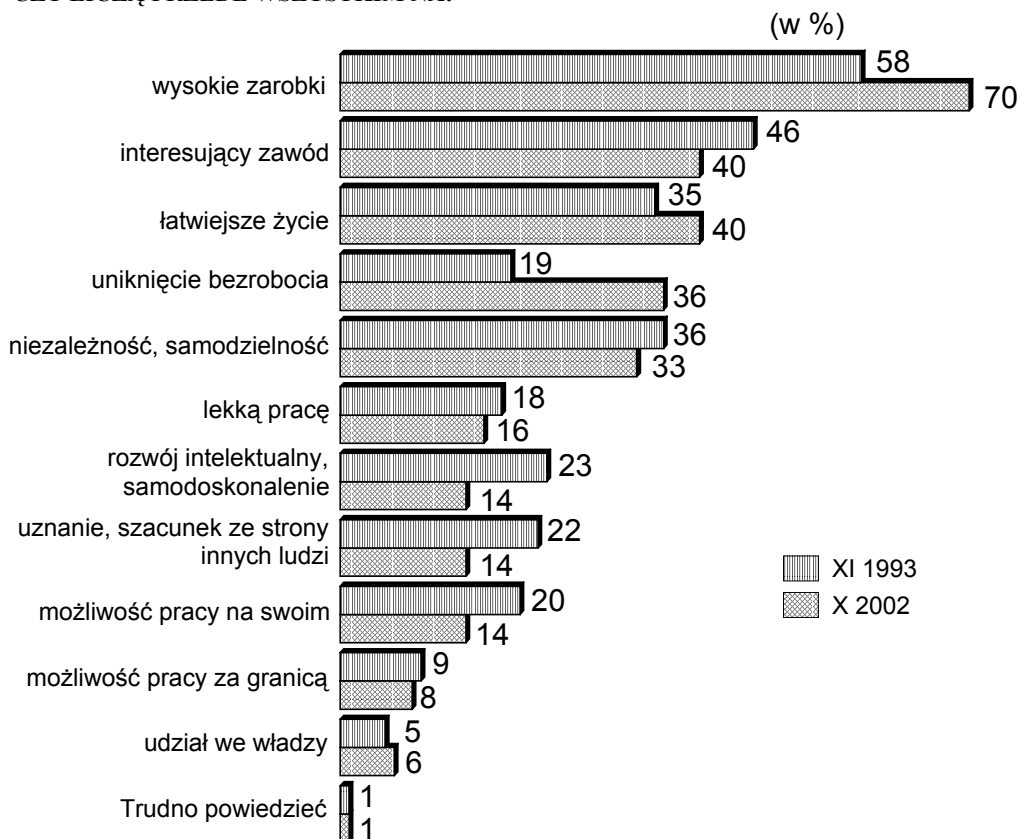
Zwraca uwagę fakt, że w ostatnich dziewięciu latach odsetek osób doceniających znaczenie wykształcenia wzrósł równomiernie prawie we wszystkich grupach społeczno-demograficznych, jedynie wśród bezrobotnych wzrost ten okazał się znacznie większy niż w innych środowiskach (z 64% do 90%). Wynika z tego, że świadomość związku, jaki istnieje między wykształceniem a bezrobociem, jest znacznie silniejsza u dzisiejszych bezrobotnych, niż była u bezrobotnych w roku '93, a więc w pierwszej fazie polskich przemian. Odpowiedzi na kolejne pytania, dotyczące motywów kształcenia się, pokazują, że w ostatniej dekadzie świadomość tego związku nasiliła się nie tylko wśród respondentów osobiście doświadczonych bezrobociem, lecz również wśród ogółu Polaków.

DLACZEGO OBECNIE WARTO SIĘ KSZTAŁCIĆ?

W ostatnich dziewięciu latach odnotowujemy istotne zmiany w postrzeganiu przyczyn, dla których Polacy się kształcą. Przede wszystkim wyraźnie wzrosło znaczenie motywów związanych z pewnością pracy, uniknięciem bezrobocia oraz z korzyściami finansowymi. Nieco częściej podkreślany jest także wzgląd na łatwiejsze życie. Zmalało natomiast znaczenie motywów samorozwojowych, intelektualnych oraz prestiżowych (uznanie, szacunek otoczenia), a także zawodowych, takich jak - możliwość pracy na swoim oraz interesujący zawód - choć ten ostatni powód nadal należy do najczęściej wymienianych. Trzeba przy tym podkreślić, że od roku '93 niemal nie zmieniła się stosunkowo liczna grupa osób przywiązujących wagę do chęci zdobycia dzięki wykształceniu niezależności i samodzielności. Utrzymało się też niezbyt silne przekonanie o motywacyjnej roli perspektyw lekkiej pracy, a także sporadyczne dostrzeganie takich powodów, jak możliwość pracy za granicą lub udziału we władzy.

Odpowiadając na pytanie - zadane w roku '93 oraz powtórzone obecnie - ankietowani mieli możliwość wyboru trzech (spośród jedenastu uwzględnionych w badaniu) najważniejszych motywów zdobywania wykształcenia. Ponieważ pytanie to ma charakter projekcyjny, odpowiedzi traktujemy jako wskaźnik motywów edukacyjnych respondentów.

**RYS. 1. JAK PAN(I) SĄDZI, DLACZEGO LUDZIE DĄŻĄ DO ZDOBYCIA WYKSZTAŁCENIA?
CZY LICZĄ PRZED E WSZYSTKIM NA:**

Odsetki nie sumują się do 100, ponieważ ankietowani mogli wskazać trzy powody

Najbardziej popularny jest pogląd, że ludzie kształcą się przede wszystkim ze względu na wysokie zarobki - od roku '93 wskazania na materialny motyw wyraźnie wzrosły (z 58% do 70%). Kolejne wskazywane powody to - perspektywa pracy w interesującym zawodzie, a także szansa na łatwiejsze życie (po 40%). Ponad jedna trzecia badanych (36%) uważa także, że jednym z najważniejszych motywów kształcenia się jest pewność pracy, możliwość uniknięcia bezrobocia - powód ten wymieniany jest dzisiaj niemal dwukrotnie częściej niż w roku '93. Niemal równie często (33%) akcentowana jest potrzeba zdobycia niezależności, samodzielności. Pozostałe czynniki uwzględnione w badaniu nie odgrywają, zdaniem respondentów, tak ważnej roli. Chodzi tu o różne sprawy, m.in. o możliwość znalezienia lekkiej pracy, a także pracy na własny rachunek, perspektywa zyskania szacunku, uznania ze

strony innych ludzi, a także szansa na rozwój intelektualny, samodoskonalenie. Niezmiennie najmniej motywujące są, według badanych, dwa czynniki - perspektywa pracy za granicą oraz udziału we władzy.

Postrzeganie motywów dążeń edukacyjnych Polaków jest wyraźnie związane z czynnikami statusu, a przede wszystkim - z poziomem wykształcenia badanych.

Tabela 2

Jak Pan(i) sądzi, dlaczego ludzie dążą do zdobycia wykształcenia? Czy liczą przede wszystkim na:	Ogółem	Wskazania respondentów z wykształceniem:			
		podstawowym	zasadniczym zawodowym	średnim	wyższym
	w procentach				
- wysokie zarobki	70	71	74	68	65
- interesujący zawód	40	42	36	38	52
- łatwiejsze życie	40	41	45	39	29
- uniknięcie bezrobocia	36	36	31	38	44
- niezależność, samodzielność	33	21	35	36	48
- lekką pracę	16	22	19	12	2
- rozwój intelektualny, samodoskonalenie	14	6	8	21	30
- uznanie, szacunek ze strony innych ludzi	14	12	14	14	14
- możliwość pracy na swoim	14	20	17	9	5
- możliwość pracy za granicą	8	5	7	11	7
- udział we władzy	6	8	7	5	2
* Odsetki nie sumują się do 100, ponieważ ankietowani mogli wskazać trzy powody					

Im ankietowani są lepiej wykształceni, tym rzadziej do motywów kształcenia zaliczają wygodę - łatwiejsze życie, lekką pracę, a także pracę na swoim oraz udział we władzy. Respondenci z wyższym wykształceniem nieco mniejszą wagę przywiązują również do wysokich zarobków, natomiast bardziej niż inni podkreślają znaczenie interesującego zawodu oraz pewności pracy. Należy podkreślić, że im badani są lepiej wykształceni, tym częściej też wśród najważniejszych powodów zdobywania wykształcenia wskazują niezależność i samodzielność oraz rozwój intelektualny i samodoskonalenie.

W ciągu ostatnich dziewięciu lat nastąpiła wyraźna zmiana motywów kształcenia się deklarowanych przez respondentów z wyższym wykształceniem, a więc tych, których możemy uznać za „ekspertów” od omawianej problematyki.

Tabela 3

Jak Pan(i) sądzi, dlaczego ludzie dążą do zdobycia wykształcenia? Czy liczą przede wszystkim na:	Wskazania badanych z wyższym wykształceniem		
	XI '93 N=96	X '02 N=107	Zmiany '93 - '02
	w procentach		
- wysokie zarobki	27	65	+38
- interesujący zawód	57	52	-5
- niezależność, samodzielność	55	48	-7
- uniknięcie bezrobocia	20	44	+24
- rozwój intelektualny, samodoskonalenie	54	30	-24
- łatwiejsze życie	18	29	+11
- uznanie, szacunek ze strony innych ludzi	32	14	-18
- możliwość pracy za granicą	7	7	0
- możliwość pracy na swoim	14	5	-9
- lekką pracę	5	2	-3
- udział we władzy	1	2	+1
Trudno powiedzieć	1	0	+1
* Odsetki nie sumują się do 100, ponieważ ankietowani mogli wskazać trzy powody			

Obecnie znacznie częściej niż w roku '93³ ludzie z wyższym wykształceniem podkreślają motywującą rolę wysokich zarobków (wzrost odsetka wskazań o 38 punktów) oraz pewności pracy (wzrost o 24 punkty) i perspektyw łatwiejszego życia (wzrost o 11 punktów). Natomiast znacznie rzadziej niż przed dziewięciu laty wskazują na znaczenie motywów samorozwojowych, intelektualnych (spadek odsetka wskazań o 24 punkty) oraz prestiżowych (spadek o 18 punktów). Słabiej akcentują także motywy zawodowe (praca na swoim - spadek o 9 punktów, interesujący zawód - spadek o 5 punktów) oraz znaczenie niezależności i samodzielności (spadek o 7 punktów). Widać więc, że przemiany postrzegania

³ Zob. komunikat CBOS „Wartość wykształcenia w polskim społeczeństwie”, grudzień '93.

motywów dążeń edukacyjnych - odnotowane w całej próbie - są szczególnie wyraźne u ankietowanych legitymujących się wyższym wykształceniem.

Podobnie kształtowały się przemiany motywów kształcenia się w środowisku uczącej się młodzieży - uczniów ostatnich klas szkół średnich oraz studentów. Z tym jednak, że w ciągu ostatnich dziewięciu lat w grupie tej nastąpił znacznie mniejszy niż w grupie osób z wyższym wykształceniem przyrost wskazań na przyczyny zarobkowe (były one bowiem często wymieniane również w roku '93), natomiast bardziej nasilił się nacisk na motywującą rolę pewności pracy (uniknięcia bezrobocia).

Tabela 4

Jak Pan(i) sądzi, dlaczego ludzie dążą do zdobycia wykształcenia? Czy liczą przede wszystkim na:	Wskazania uczniów i studentów		
	XI '93 N=42	X '02 N=78	Zmiany '93 - '02
	w procentach		
- wysokie zarobki	66	73	+ 7
- uniknięcie bezrobocia	16	49	+33
- łatwiejsze życie	36	42	+6
- interesujący zawód	36	36	0
- niezależność, samodzielność	37	28	-9
- uznanie, szacunek ze strony innych ludzi	33	16	-17
- rozwój intelektualny, samodoskonalenie	34	13	-21
- lekką pracę	15	8	-7
- możliwość pracy na swoim	15	7	-8
- możliwość pracy za granicą	4	6	+2
- udział we władzy	8	5	-3
Trudno powiedzieć	0	4	+4
* Odsetki nie sumują się do 100, ponieważ ankietowani mogli wskazać trzy powody			

CZY LUDZIOM WYKSZTAŁCONYM JEST ŁATWIEJ W ŻYCIU?

Tylko bardzo nieliczni Polacy sądzą, że wykształcenie utrudnia życie, większość natomiast uważa, że ludziom wykształconym na ogół żyje się lepiej niż niewykształconym. Powszechne jest przekonanie, że wykształcenie ułatwia karierę (92%). Zdecydowana większość badanych jest też zdania, że wykształcenie pomaga uchronić się przed zubożeniem, biedą (83%) oraz bezrobociem (80%). Podzielone są natomiast opinie na temat wpływu wykształcenia na życie towarzyskie, prestiż społeczny oraz życie rodzinne - co drugi respondent (50%) uważa, że ludzie wykształceni łatwiej zyskują przyjaciół i uznanie wśród ludzi, lecz niemal tyle samo osób (47%) nie podziela tej opinii. Ponad dwie piąte ankietowanych (44%) dostrzega pozytywny wpływ wykształcenia na życie rodzinne, jednak niewiele więcej (48%) uważa, że nie ma ono większego znaczenia, a nieliczni (3%) twierdzą wręcz, że ludziom wykształconym trudniej osiągnąć szczęście rodzinne.

Można więc uznać, że - w opinii Polaków - wykształcenie ułatwia życie głównie w sferze zawodowej i materialnej, w znacznie mniejszym zaś stopniu - w życiu osobistym. Opinia społeczna jest w tej sprawie całkowicie zgodna, o czym świadczy brak związków między omawianymi poglądami a cechami położenia społecznego ankietowanych.

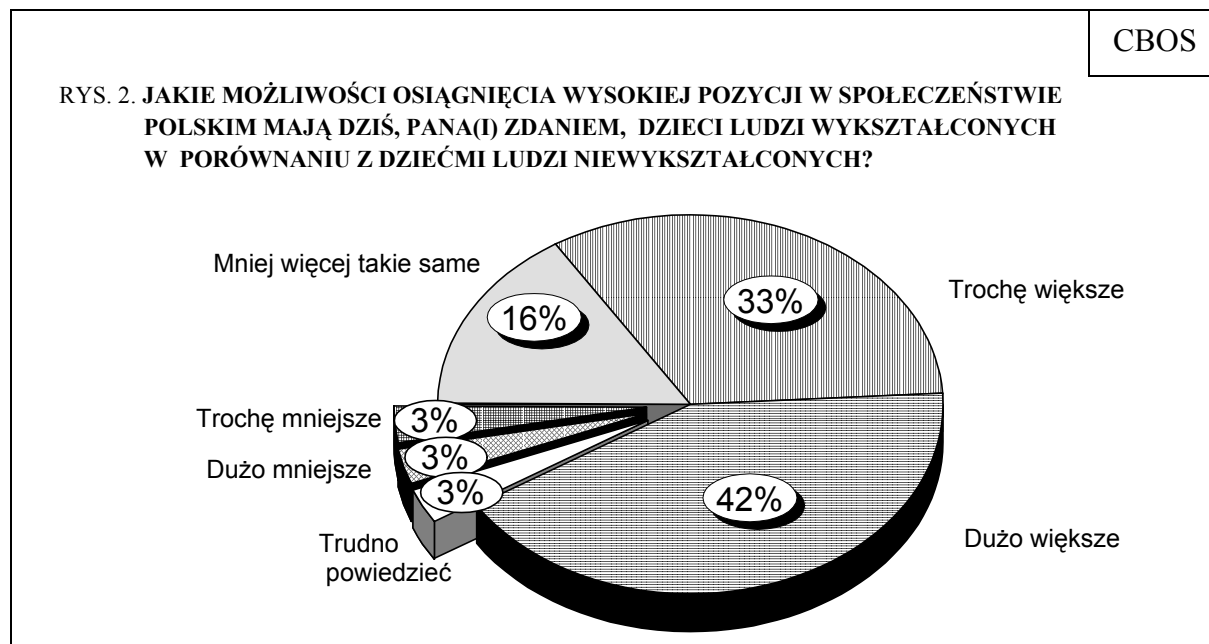
Tabela 5

Czy, Pana(i) zdaniem, ludziom wykształconym w porównaniu z niewykształconymi jest łatwiej czy trudniej:	Łatwiej		Nie ma różnicy		Trudniej		Trudno powiedzieć	
	XI'93	X'02	XI'93	X'02	XI'93	X'02	XI'93	X'02
	w procentach							
- zrobić karierę	85	92	10	5	2	2	3	2
- uniknąć biedy, zubożenia	67	83	23	11	4	2	6	3
- uniknąć bezrobocia	60	80	29	14	4	2	7	4
- mieć przyjaciół i uznanie wśród ludzi	49	50	44	45	4	2	3	3
- osiągnąć szczęście rodzinne	34	44	52	48	7	3	7	4

W ostatnich dziewięciu latach stosunek Polaków do wykształcenia wyraźnie się poprawił - przybyło badanych, którzy dostrzegają jego pozytywny wpływ niemal na wszystkie wymienione dziedziny życia. Nie zmieniły się jedynie opinie o wpływie wykształcenia na życie towarzyskie i prestiż.

Obecnie Polacy przede wszystkim znacznie częściej doceniają rolę wykształcenia w uniknięciu bezrobocia (20-punktowy wzrost odsetka wskazań) oraz biedy (16-punktowy wzrost). Nieco częściej też przyznają, że wykształcenie ułatwia zrobienie kariery (wzrost wskazań o 7 punktów). Należy podkreślić, że od roku '93 przybyło również osób, które podkreślają pozytywny wpływ wykształcenia na życie rodzinne (wzrost wskazań o 10 punktów)⁴ - ta zmiana opinii wynika zapewne z narastającego przekonania o decydującej roli wykształcenia w zapewnieniu pracy i bytu, co ma podstawowe znaczenie dla życia rodzinnego.

Polacy dostrzegają także inną funkcję wykształcenia korzystną dla rodziny - dotyczącą lepszego startu życiowego dzieci⁵. Trzy czwarte badanych (75%) jest zdania, że dzieci ludzi wykształconych mają w porównaniu z dziećmi osób niewykształconych większe możliwości osiągnięcia wysokiej pozycji społecznej, w tym przeważają opinie uznające te szanse za dużo większe (42%). Ponad jedna piąta respondentów uważa jednak, że możliwości te są zbliżone (16%) lub nawet mniejsze (6%).

⁴ Ubyło osób przekonanych o tym, że wykształcenie nie ma znaczenia dla życia rodzinnego lub jest wręcz dla niego utrudnieniem (spadek wskazań po 4 punkty).

⁵ W przygotowaniu jest komunikat na temat równości szans życiowych, w którym omawiany problem zostanie ukazany w szerszym kontekście. Zob. też komunikat CBOS „Równość życiowych szans?”, marzec '99 (oprac. M. Falkowska).

We wszystkich grupach społeczno-demograficznych porównanie możliwości osiągnięcia wysokiej pozycji społecznej przez dzieci osób wykształconych oraz niemających wykształcenia zdecydowanie wypada na korzyść tych pierwszych (zob. tabele aneksowe). Odnotowujemy jednak także pewne zróżnicowania opinii. Otóż rolnicy, robotnicy niewykwalifikowani, ludzie z podstawowym wykształceniem - czyli badani o najniższym statusie społecznym, a także najstarsi (mający 65 lat i więcej), znacznie częściej niż inni podkreślają szczególne uprzywilejowanie dzieci osób wykształconych, określając ich szanse jako *dużo większe*. Interesujące jest także to, że im ankietowani są młodszy, tym rzadziej dostrzegają to szczególne uprzywilejowanie, natomiast tym częściej wskazują na podobieństwo szans obu porównywanych grup. Warto zauważyć, że równość życiowych szans szczególnie często akcentują uczniowie i studenci. Oni też rzadziej niż inni dostrzegają uprzywilejowanie dzieci osób wykształconych, wyjątkowo często natomiast określają jako mniejsze ich szanse osiągnięcia wysokiej pozycji społecznej⁶.

W opinii Polaków, wykształcenie sprzyja karierze zawodowej, chroni przed bezrobociem i zubożeniem, zapewnia wysoką pozycję potomstwu. Jego wpływ na życie towarzyskie i rodzinne nie jest już jednak tak jednoznacznie oceniany. Jak więc wypada ostateczny bilans ukazujący rolę wykształcenia w życiu? Odpowiedzi na to pytanie dostarcza poniższa tabela. Wynika z niej, że Polacy traktują wykształcenie jako jeden z koniecznych, choć niewystarczających, warunków życiowego sukcesu, powodzenia. Z naszych wcześniejszych badań wiadomo ponadto, że taka - prawie jednomyślna - opinia utrzymuje się niezmiennie od roku '97⁷. Obecnie prawie co drugi ankietowany (47%) ocenia wpływ wykształcenia jako bardzo duży, ponad dwie piąte (42%) - jako duży i zaledwie co jedenasty (9%) kwestionuje jego znaczenie w osiąganiu życiowego sukcesu, powodzenia.

⁶ Jedynie pracownicy fizyczno-umysłowi równie często deklarują, że szanse dzieci osób wykształconych są mniejsze niż dzieci osób niewykształconych.

⁷ Zob. przypis 7.

Tabela 6

Jak Pan(i) sądzi, w jakim stopniu [...] ma/mają wpływ na sukces i powodzenie w życiu?	Bardzo duży wpływ	Duży wpływ	Mały wpływ	Bardzo mały wpływ	Trudno powiedzieć
	w procentach				
- znajomości, protekcja	51	39	7	1	2
- wysokie kwalifikacje zawodowe, umiejętności	47	43	6	2	2
- wykształcenie	47	42	8	1	2
- solidna, rzetelna praca	38	50	9	1	2
- inicjatywa i przedsiębiorczość	36	54	5	1	4
- zawód, rodzaj pracy	30	57	10	1	3
- zamożność rodziców	30	51	13	2	3
- cwaniactwo, przebiegłość	25	39	23	9	5
- miejsce zamieszkania (wielkość miasta, wieś)	24	53	19	2	3
- szczęście, przypadek	20	49	25	2	4
- pochodzenie społeczne	12	43	33	5	6
- poglądy polityczne	7	20	50	13	9
- płeć	7	35	38	13	8

We wszystkich grupach społeczno-demograficznych niemal powszechna jest świadomość tego, że wykształcenie odgrywa kluczową rolę w osiągnięciu sukcesu i powodzenia w życiu (zob. tabele aneksowe). Szczególnie często sądzą tak przedstawiciele uczącej się młodzieży - uczniowie i studenci (98%), wśród których nikt nie kwestionuje znaczenia wykształcenia. Należy jednak pamiętać, że kształcąca się młodzież nie miała jeszcze możliwości zweryfikowania słuszności tego poglądu w życiu. Natomiast ci, którzy sprawdzili przydatność wykształcenia, czyli absolwenci wyższych uczelni, znacznie bardziej krytycznie zapatrują się na jego rolę w osiąganiu sukcesu (13% określa jego wpływ jako niewielki).

MIEJSCE WYKSZTAŁCENIA WŚRÓD ŻYCIOWYCH CELÓW POLAKÓW

Polacy niemal jednomyślnie uznają wykształcenie za jeden z koniecznych, choć niewystarczających warunków życiowego sukcesu, powodzenia - przede wszystkim jednak w sferze materialnej i zawodowej oraz szans życiowych potomstwa, w znacznie mniejszym

zaś stopniu - w sprawach osobistych. Od roku '93 przybyło badanych, którzy dostrzegają pozytywną rolę wykształcenia prawie we wszystkich wymienionych dziedzinach życia. Okazuje się, że w tym okresie wzrosła też ranga wykształcenia w hierarchii celów życiowych Polaków.

W roku '93 wykształcenie znajdowało się na przedostatnim, dziesiątym, miejscu w tej hierarchii, dzisiaj natomiast zajmuje miejsce szóste. Odsetek respondentów wskazujących na wykształcenie jako ważny cel w ich życiu wzrósł o 7 punktów, tak samo jak odsetek doceniających ciekawą pracę. Pozostałe cele są oceniane prawie tak samo albo nieco straciły na społecznym uznaniu (dotyczy to niezależności i samodzielności, prestiżu społecznego i zamożności).

Tabela 7

Cele życiowe	Które z przedstawionych celów życiowych są dla Pana(i) ważne ?			Który z przedstawionych celów życiowych jest dla Pana(i) najważniejszy ?	
	XI '93	X '02	Zmiany '93 - '02	XI '93	X '02
	w procentach				
Szczęście rodzinne	90	87	-3	71	73
Ciekawa praca	36	43	+7	4	7
Niezależność, samodzielność	38	32	-6	8	5
Wygodne życie	23	21	-2	4	2
Zamożność, duże pieniądze	24	20	-4	6	4
Wykształcenie	11	18	+7	2	3
Działanie dla innych, bycie użytecznym	16	17	+1	1	1
Uznanie otoczenia	21	16	-5	2	1
Poznanie świata, podróże	13	15	+2	1	1
Własny rozwój, samodoskonalenie	14	15	+1	1	0
Udział we władzy	1	2	+1	0	0
Inne cele**	2	3	+1	1	2
Trudno powiedzieć	0	0	0	-	0
* Odsetki nie sumują się do 100, ponieważ ankietowani mogli wskazać trzy ważne dla siebie cele życiowe					
** Badani spontanicznie wymieniali tu zdrowie swoje i bliskich					

Polacy niezmiennie za jeden z najważniejszych celów (oraz stricte najważniejszy cel) w swoim życiu najczęściej uznają szczęście rodzinne. Znacznie mniej osób mówi w tym kontekście o ciekawej pracy czy niezależności, samodzielności. Kolejne miejsca w hierarchii celów życiowych zajmują: wygodne życie oraz zamożność, duże pieniądze. Wykształcenie wskazuje prawie jedna piąta badanych (18%). Zbliżone notowania mają: działanie na rzecz innych ludzi, uznanie otoczenia, poznawanie świata czy własny rozwój i samodoskonalenie. Tylko jeden cel niezmiennie uzyskuje zdecydowanie najniższą pozycję w omawianej hierarchii - jest to udział we władzy - wskazywany zaledwie przez 2% ankietowanych.

We wszystkich grupach społeczno-demograficznych hierarchia celów - szczególnie tych najczęściej wymienianych - jest zbliżona. Od poziomu wykształcenia oraz wieku i płci badanych zależy natomiast częstość wskazań na niektóre cele (zob. tabele aneksowe). Dla przykładu, im respondenci są lepiej wykształceni, tym rzadziej cenią zamożność, uznanie otoczenia i wygodne życie, tym częściej natomiast wybierają własny rozwój i samodoskonalenie, niezależność i samodzielność, a także - poznawanie świata, podróże. Z kolei im młodszy wiek ankietowanych, tym mniej wskazań na działania dla innych ludzi, a także na uznanie otoczenia i wygodne życie, tym więcej natomiast - na ciekawą pracę. Najmłodsi badani (w wieku od 18 do 24 lat), a szczególnie uczniowie i studenci wyjątkowo często wskazują też na wagę wykształcenia w ich życiu (odpowiednio 43% i 60%). Znacznie częściej niż inni uznają je też za najważniejszy cel w życiu (odpowiednio 14% i 19%). Ponadto mężczyznom bardziej niż kobietom zależy na ciekawej pracy i uznaniu otoczenia, natomiast mniej - na wykształceniu i działaniu na rzecz innych ludzi.

W ciągu ostatnich dziewięciu lat znacznie zwiększyła się liczba Polaków, którzy uważają, że - jak na potrzeby dzisiejszych czasów - są nieodpowiednio wykształceni. Większość wyraża niezadowolenie ze swojej drogi edukacyjnej przede wszystkim z tego powodu, że osiągnęli zbyt niski szczebel wykształcenia lub wybrali jego niewłaściwy kierunek⁸. Należy przy tym podkreślić, że obecnie powszechne - i znacznie silniejsze niż w pierwszej fazie przemian ustrojowych - jest przekonanie, że w Polsce warto się kształcić.

⁸ Zob. komunikat CBOS „Polacy o swoim wykształceniu - wzrost niezadowolenia”, listopad 2002.

Wykształcenie niemal jednomyślnie uznawane jest za jeden z koniecznych, choć niewystarczających warunków życiowego sukcesu, powodzenia. Prawie wszyscy badani sądzą, że ułatwia ono zrobienie kariery, zdecydowana większość jest też zdania, że pomaga uchronić się przed zubożeniem i biedą oraz bezrobociem. Mniej jednoznaczny, według respondentów, jest jedynie wpływ wykształcenia na życie towarzyskie i prestiż społeczny, nie zapewnia też ono szczęścia rodzinnego. Większość uważa jednak, że dzieci ludzi wykształconych mają ułatwiony start życiowy - większe niż inni szanse na osiągnięcie wysokiej pozycji społecznej. Warto przy tym podkreślić, że w ostatnich dziewięciu latach przybyło badanych, którzy dostrzegają pozytywną rolę wykształcenia niemal we wszystkich wymienionych dziedzinach życia, wzrosła też jego ranga w hierarchii celów życiowych Polaków.

Wynika z tego, że społeczeństwo coraz bardziej docenia wykształcenie i wiąże z nim coraz większe nadzieje i oczekiwania. Analiza motywów dążeń edukacyjnych Polaków ukazuje jednak, że obecnie ludzie kształcą się przede wszystkim mając na względzie wysokie zarobki oraz - znacznie rzadziej - interesujący zawód, łatwiejsze życie, uniknięcie bezrobocia i uzyskanie niezależności, samodzielności. Inne powody - również te wskazujące na bardziej autoteliczną wartość wykształcenia - nie odgrywają, zdaniem badanych, tak istotnej roli motywacyjnej. Odnotowujemy ponadto niepokojące przemiany w tej dziedzinie. W ostatnich latach wyraźnie nabrały znaczenia motywy związane z pewnością pracy oraz korzyściami finansowymi, a także - choć w mniejszym stopniu - z łatwiejszym życiem. Zmalało natomiast znaczenie motywów samorozwojowych i intelektualnych oraz zawodowych. Może to świadczyć, że Polacy coraz częściej traktują wykształcenie jako wartość instrumentalną - środek do osiągnięcia innych wartości, głównie materialnych. Rozbudzone tego typu oczekiwania mogą rodzić szczególną frustrację w zderzeniu z trudną rzeczywistością rynku pracy, na którym coraz częściej do grupy bezrobotnych dołączają również ludzie wykształceni.

Opracowała
Bogna WCIÓRKA

A N E K S

Tabela 1. Czy, Pana(i) zdaniem, warto obecnie w Polsce zdobywać wykształcenie, uczyć się, czy też nie warto?

	(%)					
	Zdecydowa- nie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowa- nie nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	66	25	5	2	2	1230
Płeć						
Mężczyźni	64	26	6	2	2	588
Kobiety	68	24	4	1	2	642
Wiek						
18-24 lat	79	20	1	0	0	190
25-34	60	32	6	2	0	221
35-44	63	27	6	1	3	222
45-54	61	25	8	4	3	261
55-64	70	24	5	1	0	143
65 lat i więcej	69	22	3	0	5	193
Miejsce zamieszkania						
Wieś	60	29	7	2	3	451
Miasto do 20 tys.	61	28	8	0	1	157
20-100 tys.	71	22	4	1	1	241
101-500 tys.	70	24	3	1	1	232
501 tys. i więcej mieszk.	77	19	2	2	1	149
Wykształcenie						
Podstawowe	61	24	7	2	6	324
Zasadnicze zawodowe	59	32	7	1	1	330
Średnie	72	23	3	2	0	469
Wyższe	81	15	2	0	1	107
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	81	16	1	0	2	76
Prac. umysł. niż. szczebla	71	24	2	2	0	131
Pracownicy fiz.- umysł.	73	20	5	0	2	95
Robotnicy wykwalifikowani	56	31	9	4	1	98
Robotnicy niewykwalifik.	52	28	12	5	2	44
Rolnicy	46	46	7	0	2	55
Pracujący na własny rach.	63	26	8	3	0	62
Bierni zawodowo						
Renciści	57	29	6	2	6	118
Emeryci	72	22	3	0	3	230
Uczniowie i studenci	81	17	2	0	0	78
Bezrobotni	63	27	6	2	1	186
Gospodynie domowe i inni	61	25	2	2	9	56
Pracuje w:						
inst. państw., publicznej	69	23	6	1	2	179
społ. właścicieli	53	36	8	2	1	105
prywatnych i państwa	73	20	4	3	0	210
sekt. pryw. poza rolnict.	46	47	4	0	2	55
prywatnym gosp. rolnym						
Dochody na jedną osobę						
Do 299 zł	53	31	9	3	5	185
300-399	67	21	6	2	5	91
400-599	65	26	4	3	2	200
600-800	70	23	3	1	3	205
Powyżej 800 zł	75	19	5	0	0	189
Ocena własnych war. mater.						
Złe	61	24	7	4	4	402
Średnie	66	28	5	1	1	587
Dobre	76	20	2	0	1	241
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	70	27	1	0	2	70
Raz w tygodniu	66	27	4	1	2	621
1-2 razy w miesiącu	67	22	6	2	2	199
Kilka razy w roku	64	24	7	2	2	219
W ogóle nie uczestniczy	68	23	3	1	4	116
Poglądy polityczne						
Lewica	68	23	4	2	2	312
Centrum	68	25	6	1	1	321
Prawica	71	22	5	1	1	249
Trudno powiedzieć	59	29	5	2	4	346

Tabela 2. Jak Pan(i) sądzi, dlaczego ludzie dążą do zdobycia wykształcenia? Czy liczą przede wszystkim na:
1 - interesujący zawód; 2 - niezależność, samodzielność; 3 - wysokie zarobki; 4 - rozwój intelektualny, samodoskonalenie; 5 - możliwość pracy na swoim; 6 - uniknięcie bezrobocia; 7 - lekką pracę; 8 - udział we władzy

	1	2	3	4	5	6	7	8
Ogółem	40	33	70	14	14	36	16	6
Płeć								
Mężczyźni	40	33	71	16	13	31	20	7
Kobiety	39	33	70	12	14	40	12	5
Wiek								
18-24 lat	34	29	69	16	11	44	16	6
25-34	44	33	77	19	10	38	14	3
35-44	42	35	70	8	12	38	15	6
45-54	40	34	70	13	13	37	18	5
55-64	39	40	69	17	21	25	12	10
65 lat i więcej	37	28	65	12	17	31	17	8
Miejsce zamieszkania								
Wies	36	28	73	10	18	34	19	8
Miasto do 20 tys.	49	24	75	15	20	31	20	3
20-100 tys.	41	41	67	15	9	39	13	4
101-500 tys.	41	42	73	16	11	43	13	6
501 tys. i więcej mieszk.	36	45	60	23	8	33	9	5
Wykształcenie								
Podstawowe	42	21	71	6	20	36	22	8
Zasadnicze zawodowe	36	35	74	8	17	31	19	7
Średnie	38	36	68	21	9	38	12	3
Wyższe	52	48	65	30	5	44	2	2
Grupa społ.-zaw. pracujący								
Kadra kier., inteligencja	50	45	61	31	8	44	4	3
Prac. umysł. niez. szczebla	41	41	68	23	10	45	8	3
Pracownicy fiz.-umysł.	47	35	64	18	11	31	15	6
Robotnicy wykwalifikowani	38	33	78	8	11	35	26	3
Robotnicy niewykwalifik.	59	26	74	6	8	32	28	1
Rolnicy	40	30	70	9	22	33	20	13
Pracujący na własny rach.	39	39	72	16	19	21	5	14
Bierni zawodowo								
Renciści	32	32	68	10	20	37	13	7
Emeryci	39	34	65	13	18	26	16	9
Uczniowie i studenci	36	28	73	13	7	49	8	5
Bezrobotni	35	23	73	14	14	45	22	4
Gospodynie domowe i inni	33	29	93	0	10	31	22	5
Pracuje w:								
inst. państw., publicznej	45	35	67	24	10	35	17	4
społecz. właścicieli								
prywatnych i państwa	48	42	64	16	6	45	11	3
sekt. przerw. poza rolnict.	39	39	74	14	15	33	12	9
prywatnym gosp. rolnym	33	32	70	9	19	36	23	15
Dochody na jedną osobę								
Do 299 zł	39	24	76	6	16	33	19	6
300-399	36	26	70	10	16	38	25	4
400-599	33	23	74	10	18	38	21	8
600-800	47	32	71	14	7	31	15	4
Powyżej 800 zł	42	48	59	26	13	35	9	8
Ocena własnych war. mater.								
Złe	37	25	71	12	15	40	19	5
Średnie	41	36	71	14	12	33	15	6
Dobre	39	39	67	17	16	36	12	7
Udział w prakt. religijnych								
Kilka razy w tygodniu	38	31	64	15	10	34	19	3
Raz w tygodniu	39	33	71	13	14	36	17	5
1-2 razy w miesiącu	44	29	71	14	15	34	15	9
Kilka razy w roku	43	34	71	17	14	38	11	7
W ogóle nie uczestniczy	32	37	73	16	11	39	17	8
Poglądy polityczne								
Lewica	39	37	71	15	14	38	11	7
Centrum	39	33	73	17	12	35	15	7
Prawica	43	37	68	17	17	34	15	9
Trudno powiedzieć	39	26	69	12	13	37	22	5

(continued)

Tabela 2 (cd.). Jak Pan(i) sądzi, dlaczego ludzie dążą do zdobycia wykształcenia?
 Czy liczą przede wszystkim na: 9 - uznanie, szacunek ze strony innych ludzi;
 10 - łatwiejsze życie; 11 - możliwość pracy za granicą; 12 - inną odpowiedź.
 Proszę wybrać nie więcej niż trzy odpowiedzi

	(%)					
	9	10	11	12	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	14	40	8	0	1	1231
Płeć						
Meżczyźni	13	39	7	0	0	588
Kobiety	14	42	8	0	1	643
Wiek						
18-24 lat	18	43	6	0	2	190
25-34	8	40	7	0	0	222
35-44	14	42	11	1	0	222
45-54	10	44	7	0	0	261
55-64	18	31	8	0	0	143
65 lat i więcej	17	38	8	0	2	193
Miejsce zamieszkania						
Wies	14	42	6	1	1	451
Miasto do 20 tys.	7	40	9	0	0	158
20-100 tys.	11	41	8	0	0	241
101-500 tys.	15	34	10	1	1	232
501 tys. i więcej mieszk.	22	41	9	0	1	149
Wykształcenie						
Podstawowe	12	41	5	0	1	324
Zasadnicze zawodowe	14	45	7	1	0	380
Średnie	14	39	11	0	0	469
Wyższe	14	29	7	0	0	108
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	16	32	3	0	0	76
Prac. umysł. niż. szczebla	9	34	12	0	0	132
Pracownicy fiz.- umysł.	17	41	7	2	0	95
Robotnicy wykwalifikowani	10	48	2	1	0	98
Robotnicy niewykwalifik.	18	44	4	0	0	44
Rolnicy	14	35	8	0	1	55
Pracujący na własny rach.	18	35	12	1	0	62
Bierni zawodowo						
Rencisci	10	41	6	0	2	118
Emeryci	18	38	10	0	1	230
Uczniowie i studenci	16	42	6	0	4	78
Bezrobotni	11	46	7	0	0	186
Gospodynie domowe i inni	11	49	12	0	0	56
Pracuje w:						
inst. państw., publicznej	11	37	8	1	0	179
społ. właścicieli						
prywatnych i państwa	23	34	8	0	0	105
sekt. prywat. poza rolnict.	12	41	6	1	0	210
prywatnym gosp. rolnym	15	33	8	0	1	55
Dochody na jedną osobę						
Do 299 zł	12	46	9	0	1	185
300-399	8	48	11	0	0	91
400-599	20	39	8	1	0	200
600-800	16	46	8	0	1	205
Powyżej 800 zł	15	27	7	0	1	189
Ocena własnych war. mater.						
Złe	10	44	8	0	1	402
Średnie	16	38	8	0	1	588
Dobre	15	38	7	1	0	241
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	18	33	13	0	3	70
Raz w tygodniu	14	43	7	0	0	622
1-2 razy w miesiącu	13	36	9	1	1	199
Kilka razy w roku	13	38	7	0	0	219
W ogóle nie uczestniczy	11	43	7	0	0	116
Poglądy polityczne						
Lewica	18	36	8	0	0	312
Centrum	13	42	11	0	0	322
Prawica	14	35	8	0	0	240
Trudno powiedzieć	11	46	4	0	1	346

Tabela 3. Jakie możliwości osiągnięcia wysokiej pozycji w społeczeństwie polskim mają dziś, Pana(i) zdaniem, **dzieci ludzi wykształconych w porównaniu z dziećmi ludzi niewykształconych?**
1 - Dużo większe możliwości; 2 - Trochę większe możliwości; 3 - Mniej więcej takie same możliwości; 4 - Trochę mniejsze możliwości; 5 - Dużo mniejsze możliwości

						(%)	
	1	2	3	4	5	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	41	33	16	3	3	3	1231
Płeć							
Mężczyźni	41	33	17	3	4	1	588
Kobiety	41	32	15	4	3	5	643
Wiek							
18-24 lat	28	35	24	6	4	3	190
25-34	40	33	22	3	2	0	222
35-44	43	31	14	3	5	4	222
45-54	42	37	12	4	3	2	261
55-64	45	30	15	1	6	4	143
65 lat i więcej	51	29	10	2	1	7	193
Miejsce zamieszkania							
Wies	48	29	13	3	3	4	451
Miasto do 20 tys.	38	29	24	4	3	2	158
20-100 tys.	37	40	11	2	5	4	241
101-500 tys.	38	37	17	4	1	3	232
501 tys. i więcej mieszk.	38	28	23	2	7	2	149
Wykształcenie							
Podstawowe	53	27	10	2	1	6	324
Zasadnicze zawodowe	39	36	17	2	4	2	330
Średnie	36	33	19	6	4	2	469
Wyższe	39	38	17	1	3	1	108
Grupa społ.-zaw. pracujący							
Kadra kier., inteligencja	40	38	15	0	4	2	76
Prac. umysł. niż. szczebla	36	31	24	3	5	2	132
Pracownicy fiz.- umysł.	37	39	10	7	7	0	95
Robotnicy wykwalifikowani	44	33	14	6	2	0	98
Robotnicy niewykwalifik.	54	19	21	2	3	1	44
Rolnicy	57	17	17	0	6	2	55
Pracujący na własny rach.	34	44	21	1	0	0	62
Bierni zawodowo							
Renciści	45	32	13	1	4	5	118
Emeryci	52	27	11	2	3	6	230
Uczniowie i studenci	20	33	31	12	0	3	78
Bezrobotni	39	36	18	2	3	2	186
Gospodynie domowe i inni	32	41	6	5	2	15	56
Pracuje w:							
inst. państw. publicznej	40	34	19	1	5	1	179
społec. właścicieli	36	33	22	4	4	2	105
prywatnych i państwa	41	37	16	4	1	0	210
sekt. prywat. poza rolnict.	56	23	15	1	2	2	55
prywatnym gosp. rolnym							
Dochody na jedną osobę							
Do 299 zł	49	32	9	2	3	5	185
300-399	42	36	11	5	4	1	91
400-599	48	27	16	4	3	0	200
600-800	42	32	17	2	2	4	205
Powyżej 800 zł	38	36	16	3	4	2	189
Ocena własnych war. mater.							
Złe	45	29	15	4	3	4	402
Średnie	41	35	16	3	3	3	588
Dobre	38	33	20	3	4	2	241
Udział w prakt. religijnych							
Kilka razy w tygodniu	37	35	17	0	3	8	70
Raz w tygodniu	43	34	13	3	4	3	622
1-2 razy w miesiącu	41	28	21	4	1	5	199
Kilka razy w roku	42	31	20	2	4	2	219
W ogóle nie uczestniczy	37	36	16	5	4	3	116
Poglądy polityczne							
Lewica	42	36	14	3	4	2	312
Centrum	40	33	20	4	3	1	322
Prawica	41	31	20	1	6	1	249
Trudno powiedzieć	43	31	11	5	2	8	346

Tabela 4. Jak Pan(i) sądzi, w jakim stopniu wykształcenie ma wpływ na sukces i powodzenie w życiu?

	(%)					
	Bardzo duży wpływ	Duży wpływ	Mały wpływ	Bardzo mały wpływ	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	47	42	8	1	2	1231
Płeć						
Mężczyźni	47	42	8	1	1	588
Kobiety	48	42	7	1	3	643
Wiek						
18-24 lat	47	45	5	0	3	190
25-34	45	42	11	0	2	222
35-44	52	38	9	0	1	222
45-54	40	49	8	2	1	261
55-64	55	35	7	1	1	143
65 lat i więcej	50	41	5	0	3	193
Miejsce zamieszkania						
Wieś	48	44	5	0	2	451
Miasto do 20 tys.	48	37	11	0	4	158
20-100 tys.	45	46	6	2	1	241
101-500 tys.	51	37	10	1	1	232
501 tys. i więcej mieszk.	43	43	9	2	2	149
Wykształcenie						
Podstawowe	49	40	6	1	3	324
Zasadnicze zawodowe	50	42	6	0	1	330
Średnie	48	42	8	2	2	469
Wyższe	33	53	12	1	0	108
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	44	43	11	2	1	76
Prac. umysł. niez. szczebla	37	52	8	1	2	132
Pracownicy fiz.-umysł.	51	41	7	2	0	95
Robotnicy wykwalifikowani	49	37	11	1	1	98
Robotnicy niewykwalifik.	53	41	6	0	1	44
Rolnicy	42	48	10	0	0	55
Pracujący na własny rach.	42	41	15	0	2	62
Bierni zawodowo						
Renciści	49	43	4	1	3	118
Emeryci	54	38	6	0	2	230
Uczniowie i studenci	56	42	0	0	2	78
Bezrobotni	45	41	10	1	4	186
Gospodynie domowe i inni	43	51	3	1	2	56
Pracuje w:						
inst. państw., publicznej	38	52	6	2	1	179
społce właścicieli	50	35	14	0	1	105
prywatnych i państwa	49	39	11	1	1	210
sekt. pryw. poza rolnict.	44	51	5	0	0	55
prywatnym gosp. rolnym						
Dochody na jedną osobę						
Do 299 zł	47	42	9	0	3	185
300-399	57	36	7	0	0	91
400-599	49	39	7	2	2	200
600-800	41	50	7	1	2	205
Powżej 800 zł	44	48	6	2	1	189
Ocena własnych war. mater.						
Złe	44	43	9	2	2	402
Średnie	50	42	6	0	1	588
Dobre	46	42	9	0	3	241
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	49	40	8	0	3	70
Raz w tygodniu	48	44	7	0	2	622
1-2 razy w miesiącu	52	39	5	2	2	199
Kilka razy w roku	46	40	11	1	1	219
W ogóle nie uczestniczy	41	47	9	1	1	116
Poglądy polityczne						
Lewica	51	39	7	3	0	312
Centrum	49	41	9	0	0	322
Prawica	46	45	8	1	1	249
Trudno powiedzieć	43	44	6	0	6	346

Tabela 5. Które z przedstawionych celów życiowych są dla Pana(i) ważne? Proszę wskazać nie więcej niż trzy cele.
1 - Zamożność, duże pieniądze; 2 - Szczęście rodzinne; 3 - Uznanie otoczenia; 4 - Własny rozwój, samodoskonalenie; 5 - Ciekawa praca; 6 - **wykształcenie**; 7 - Niezależność, samodzielność; 8 - Działanie dla innych, bycie użytecznym

	(%)							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Ogółem	20	87	16	15	43	18	32	17
Płeć								
Mężczyźni	22	85	18	16	45	16	32	15
Kobiety	18	89	13	13	40	21	31	20
Wiek								
18-24 lat	19	75	8	20	62	43	27	10
25-34	13	91	9	27	56	13	38	12
35-44	20	91	16	14	53	15	32	12
45-54	22	86	16	9	43	14	33	21
55-64	25	90	22	12	20	15	33	26
65 lat i więcej	22	90	26	5	12	13	26	25
Miejsce zamieszkania								
Wies	20	87	19	12	42	18	26	17
Miasto do 20 tys.	25	87	17	11	52	16	31	20
20-100 tys.	24	89	15	13	43	22	32	18
101-500 tys.	15	87	12	22	40	18	38	19
501 tys. i więcej mieszk.	15	84	16	18	36	18	39	14
Wykształcenie								
Podstawowe	31	84	20	6	32	13	24	18
Zasadnicze zawodowe	21	89	17	10	52	13	31	15
Średnie	15	88	13	20	44	22	37	17
Wyższe	9	88	7	30	41	18	37	26
Grupa społ.-zaw. pracujący								
Kadra kier., inteligencja	13	88	11	31	38	16	38	26
Prac. umysł. fiz. szczebla	18	89	9	23	46	20	32	18
Pracownicy fiz. - umysł.	13	89	11	20	56	18	43	10
Robotnicy wykwalifikowani	22	90	11	12	57	11	37	12
Robotnicy niewykwalifik.	22	89	32	4	58	11	31	7
Rolnicy	23	90	21	5	36	18	42	12
Pracujący na własny rach.	16	86	8	28	43	12	49	18
Bierni zawodowo								
Renciści	27	85	26	10	21	7	27	18
Emeryci	20	93	23	5	13	17	28	29
Uczniowie i studenci	14	76	10	20	51	60	23	15
Bezrobotni	23	79	10	17	68	19	26	12
Gospodynie domowe i inni	25	89	17	7	56	17	24	13
Pracuje w:								
inst. państw., publicznej	15	90	12	17	43	21	35	20
spółce właścicieli	19	92	10	17	56	10	40	11
prywatnych i państwa	16	88	12	26	49	13	42	15
sekt. prywat. poza rolnict.	25	90	23	7	32	16	38	12
prywatnym gosp. rolnym								
Dochody na jedną osobę								
Do 299 zł	33	85	18	8	50	21	23	16
300-399	27	86	14	7	66	17	32	8
400-599	22	86	12	15	43	18	26	20
600-800	17	92	19	16	35	18	35	16
Powyżej 800 zł	11	88	19	18	36	13	38	21
Ocena własnych war. mater.								
Złe	27	84	12	10	45	19	26	13
Średnie	19	89	17	16	42	15	36	19
Dobre	12	87	17	21	39	25	31	20
Udział w prakt. religijnych								
Kilka razy w tygodniu	11	93	13	10	24	28	22	43
Raz w tygodniu	20	91	17	13	44	17	28	19
1-2 razy w miesiącu	19	85	12	15	45	18	42	12
Kilka razy w roku	26	79	15	19	44	19	34	12
W ogóle nie uczestniczy	19	80	14	20	38	19	39	15
Poglądy polityczne								
Lewica	21	87	19	16	42	15	36	15
Centrum	17	86	11	15	48	21	33	17
Prawica	16	88	17	17	41	19	32	23
Trudno powiedzieć	25	87	16	12	39	19	27	15

(continued)

Tabela 5 (cd.). Które z przedstawionych celów życiowych są dla Pana(i) ważne? Proszę wskazać nie więcej niż trzy cele. 9 - Udział w władzy; 10 - Wygodne życie; 11 - Poznawanie świata, podróże; 12 - Inna odpowiedź

	(%)					
	9	10	11	12	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	2	21	15	3	0	1231
Płeć						
Mężczyźni	3	19	14	2	1	588
Kobiety	1	22	16	3	0	643
Wiek						
18-24 lat	4	15	11	1	1	190
25-34	1	19	17	0	1	222
35-44	1	19	13	3	1	222
45-54	2	20	20	1	0	261
55-64	1	24	19	2	0	143
65 lat i więcej	2	29	12	9	0	193
Miejsce zamieszkania						
Wies	2	25	10	4	1	451
Miasto do 20 tys.	1	18	17	1	0	158
20-100 tys.	2	21	13	1	0	241
101-500 tys.	2	18	19	2	0	232
501 tys. i więcej mieszk.	2	14	28	5	1	149
Wykształcenie						
Podstawowe	2	33	11	6	1	324
Zasadnicze zawodowe	1	21	10	1	1	330
Średnie	2	14	19	1	0	469
Wysze	2	12	27	1	0	108
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	4	11	21	2	0	76
Prac.umysł.fiz.szczegła	2	10	25	2	0	132
Pracownicy fiz.-umysł.	3	21	14	0	0	95
Robotnicy wykwalifikowani	0	20	20	2	0	98
Robotnicy niewykwalifik.	3	21	11	0	0	44
Rolnicy	0	20	14	3	1	55
Pracujący na własny rach.	1	12	22	0	0	62
Bierni zawodowo						
Renciści	0	32	10	7	1	118
Emeryci	2	26	16	6	0	230
Uczniowie i studenci	7	9	6	0	2	78
Bezrobotni	2	24	12	1	1	186
Gospodynie domowe i inni	0	32	10	1	0	56
Pracuje w:						
inst. państw., publicznej	0	14	27	1	0	179
spółce właścicieli						
prywatnych i państwa	4	17	15	0	0	105
sekt. pryw. poza rolnict.	1	14	15	0	0	210
prywatnym gosp. rolnym	0	20	17	3	1	55
Dochody na jedną osobę						
Do 299 zł	1	27	6	2	1	185
300-399	0	22	10	3	0	91
400-599	4	21	14	4	0	200
600-800	2	18	18	3	0	205
Powyżej 800 zł	1	16	29	2	0	189
Ocena własnych war. mater.						
Złe	2	27	11	4	1	402
Średnie	1	18	17	2	0	588
Dobre	4	18	19	1	0	241
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	0	14	21	2	0	70
Raz w tygodniu	1	23	14	2	1	622
1-2 razy w miesiącu	3	20	16	3	0	199
Kilka razy w roku	3	19	14	3	0	219
W ogóle nie uczestniczy	1	17	20	1	2	116
Poglądy polityczne						
Lewica	2	18	16	3	0	312
Centrum	1	22	18	1	0	322
Prawica	2	15	19	2	0	249
Trudno powiedzieć	2	26	10	4	1	346